

Poesia Josep Maria de Sagarra Àngel Il·lustracions: Dorota Zbikowska

HERBERT I ZAGAJEWSKI

Abaltits sobre el tom de Kavafis

A cantilado, el segell editorial de Jaume Vallcorba, acaba de publicar *Mano invisible*, un llibre de poemes relativament recent (la primera edició va veure la llum el 2009, a Cracòvia) del polonès Adam Zagajewski, de qui el mateix editor té publicats altres tres llibres de poemes: *Antenas*, *Deseo* i *Tierra del fuego* (aquest darrer, també en català, *Terra del foc*, als Quaderns Crema). En el cas de *Mano invisible*, com en el dels altres llibres de poemes –àdhuc el llibre en català–, la traducció és a càrrec de Xavier Farré.

A *Mano invisible*, hom hi pot trobar tots els elements que conformen l'univers de Zagajewski: Lwów, la ciutat natal –llavors, Polònia; avui, Ucraïna–, abandonada el 1945 per tornar-hi només ocasionalment, com a visitant (*La casa paterna*), però sempre present a partir del record transmès pels pares, els oncles i d'altres emigrats (*Miro la fotografia*); el pare, supervivent a la guerra i al comunisme, l'home de fermes principis, estimat i admirat, que es va apagant, a poc a poc (*El pare ja no em coneix*), fins a extingir-se; el tema jueu, importantíssim en l'univers de Zagajewski, expressat aquí a partir d'uns quants fotogrames del cracovià barri de Kazimierz (*Elegia no escrita per als jueus de Cracòvia*); algunes postals amb racons d'un Occident potser més endreçat i més pròsper, copsat, però, no pas sense esguard crític (*Els Jardins de Luxemburg*).

Declarava Zagajewski, a l'entrevista que ara fa un any vam publicar en aquestes pàgines, que la seva és una poesia de l'experiència. De l'experiència, sí, però tot sovint amb un vernís de tradició bíblica, de tradició clàssica, com també de la lectu-

A l'hora baixa, després d'un llarg, aspre dia, abaltit sobre el tom de Kavafis a la butaca sabedora prou de les meves febleses (com també dels comptats moments sublims), he vist desfilant aquests homes, joves i vells, que amb tanta excel·lència, amb classe, saberen perdre, assumiren amb inoïda, fulgurant promptitud la catàstrofe dels països, de les ciutats llurs (sistemàticament conquerides per Roma), mes no pas frívolament — llur gran consol era la llengua, la llengua inabastable, plàstica, de la *Iliada* o de Sòfocles; com també quelcom que cap derrota no els podia arrabassar (o, si més no, així ho pensaven): la pertinença a la comunitat hel·lènica. Heus aquí Mires, Emilià, el poeta Fernazes, com també cert príncep de la Líbia occidental, per no dir ja del famós Antoni, que amb coratge s'acomia d'Alexandria, o del ridícul, maldestre Julià (aquest podia haver estat un agitador comunista). Tots ells, amb l'excepció de l'inesmenable Julià, els tenien sobretot ocupats els preparatius per al son etern, l'embelliment de la derrota; gairebé tots també desperten la nostra simpatia, malgrat que en general no siguin herois (es guien més pel giny que no pas per l'honor). Mentrestant, el nostre abaltiment és per ara un esbós que res no significa, l'anticip d'un tot més gran (com solen dir els redactors dels suplementes literaris). Les nostres derrotes encara dormiten (o potser solament ens ho sembla), mentre els darrers vianants tornen a llurs habitatges estrets, de nit, quan el cor bateja més lent i el fum gris, dens, de cada dia fuig xemeneia amunt com un esperit (la nostra vida crema).

ra atenta dels mestres admirats (Milosz, Herbert, Gottfried Benn, Hölderlin, Kavafis, Mandelstam, Pasternak, Elizabeth Bishop, Yeats), cosa la qual al seu país li ha valgut –en el ric context de la poesia polonesa contemporània– una opinió de poeta culte i fins classicitzant, opinió contra la qual Zagajewski ha protestat, si bé, en el fons, em fa l'efecte que s'hi retroba i fins s'hi sent cada cop més còmode.

Ecos més o menys intensos de les tradicions i dels poetes esmentats, els podem trobar a *Mano invisible*. Vull, però, destacar aquí un vers del recull –que us oferim en versió catalana–, *Abaltit sobre el tom de Kavafis*, on Zagajewski s'acosta, a través del poeta alexandrí, a la Grècia decadent, que contraposa a la grisa realitat que li és més immediata.

La poesia de Kavafis ha fet fortuna a casa nostra, sobretot gràcies a les excel·lents versions de Carles Riba, Eudald Solà i Gabriel Ferrater; s'hi han inspirat escriptors com Maria Àngels Anglada, Narcís Comadira, Joan Margarit, Enric Sòria o Àlex Susanna. Darrerament, el 2011, ha estat l'hel·lenista Eusebi Ayensa qui ens n'ha ofert *Esborranyes i poemes inacabats* (Premi J. Domènech de traducció de poesia).

Va ser Ayensa, justament, qui em va cridar l'atenció sobre el vessant kavafià d'un altre polonès, Zbigniew Herbert (1924-1988), “el més kavafià dels poetes polonesos”, segons Wislawa Szymborska: “Quan Aquil·les enfonsà el coltell al pit de Penthesilea, burxà tres cops –com cal– amb l'estri dins la ferida, i s'adonà –enartat tot d'una– que la reina de les amazones era bella.” Fins ara l'obra poètica de Herbert ha estat, però, poc divulgada a casa nostra: en català, n'han estat publicats

el llibre de poemes *Informe des de la ciutat assetjada* (en versió de Grzegorz Gryc, Edicions de la Guerra, 1993) i l'assaig *Un bàrbar al jardí* (en versió de Manuel Bellmunt, Labreu, 2009); en castellà, *Informe desde la ciudad sitiada y otros poemas* (en versió de Xaverio Ballester, Hiperión, 1993) i els assaigs, editats per Acantilado, *Naturaleza muerta con brida*, *Ensayos y apócrifos* (2008) i *Un bárbaro en el jardín* (2010), tots dos en versió de X. Farré.

Herbert –també fill de Lwów– ha estat un dels dos grans mestres de Zagajewski. L'altre?: Czesław Milosz (a *Mano invisible*, hi trobem un vers, *Se'n va el gran poeta*, dedicat, justament, al Nobel). Dos mestres, d'altra banda, que, cap a les acaballes de la seva vida, van protagonitzar un dur enfrontament, en relació amb el model de transició política endegat a Polònia als anys 1980.

Després de la Segona Guerra Mundial, Milosz s'havia posat al servei del nou govern polonès –comunista–, que va representar a l'estranger, com a agregat cultural, primer als EUA i després a França. Tanmateix, el 1951 hi va trencar i es va exiliar a París, i no va tornar al país fins al 1993. Herbert, pel seu cantó, silencià a Polònia, va portar una vida de diletant i, en esclatar les vagues del 1980, es va comprometre decididament amb el sindicat Solidaritat, l'actitud complaent del qual amb els anteriors governs comunistes durant la transició polonesa va denunciar, però, repetidament i, en concret, en una entrevista del 1994, en què Herbert es va enfrontar públicament no sols a Milosz, sinó també a Adam Michnik, el redactor en cap de *Gazeta Wyborcza*, l'òrgan del sindicat.

El 1987, el director d'escena i dramaturg Zygmunt Hübner

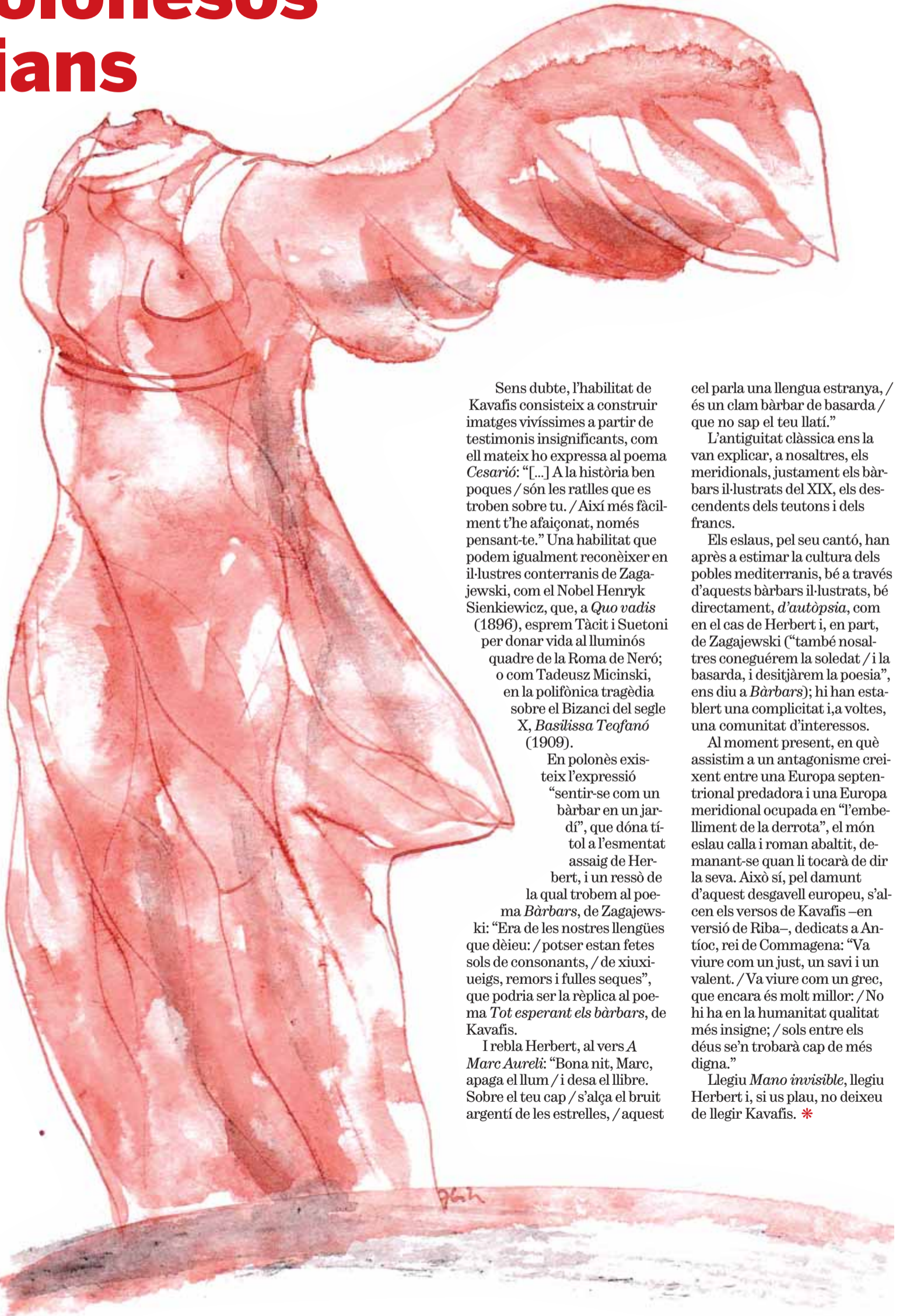

Dos polonesos kavafians

(1930-1989) va transportar aquest conflicte a la Roma de Neró, en l'obra *Els homes de l'Emperador* (el gener del 1990 en vam publicar la versió catalana a la revista *Escena*), on tres personatges, Petroni, Sèneca i Tràsea, defensen els seus divergents punts de vista respecte del poder absolut. Si en l'hedonista Petroni i el conformista Sèneca hi podem reconèixer un ventall d'actituds de líders opositors, en Tràsea, el senador irreductible, cal buscar-hi el bel·ligerant i intransigent Herbert.

Abaltit sobre el tom de Kavafis no és, però, l'únic vers a *Mano invisible* inspirat en l'obra de l'alexandrí: en d'altres poemes (*Com el rei d'Àsine*, *Ràvena* o fins *La bella Garona*), hi trobem ressos del Kavafis historiador, que Zagajewski, el qual lamenta no saber grec, llegeix en la brillant versió polonesa de Zygmunt Kubiak, com també en les angleses d'Edmund Keeley i Philip Sherard, i, darrerament, en la de Daniel Mendelsohn.

A casa nostra, el Kavafis historiador va ser valorat, de primer moment, per intel·lectuals com Carles Riba, el qual, a partir de la seva doble condició de poeta i hel·lenista, s'interessà vivament per l'obra de l'alexandrí; un interès sobre el qual Eusebi Ayensa —en el seu actual sojorn a Atenes, com a director de l'Institut Cervantes a la capital grega— ha fet descobertes que posen de manifest la gran estima que Riba sentia per Kavafis, a qui considerava “*el más hondo de los poetas griegos modernos que conozco*”, com ho declara en una lletra en castellà —recuperada per Ayensa—, adreçada a Júlia Iatridi i datada el setembre del 1954.

Sens dubte, l'habilitat de Kavafis consisteix a construir imatges vivíssimes a partir de testimonis insignificants, com ell mateix ho expressa al poema *Cesarió*: “[...] A la història ben poques / són les ratlles que es troben sobre tu. / Així més fàcilment t'he afaïçonat, només pensant-te.” Una habilitat que podem igualment reconèixer en il·lustres conterrànies de Zagajewski, com el Nobel Henryk Sienkiewicz, que, a *Quo vadis* (1896), esprom Tàcit i Suetoni per donar vida al lluminós quadre de la Roma de Neró; o com Tadeusz Micinski, en la polifònica tragèdia sobre el Bizanci del segle X, *Basilissa Teofanó* (1909).

En polonès existeix l'expressió “sentir-se com un bàrbar en un jardí”, que dona títol a l'esmentat assaig de Herbert, i un ressò de la qual trobem al poema *Bàrbars*, de Zagajewski: “Era de les nostres llengües que deïeu: / potser estan fetes sols de consonants, / de xiuxiueigs, remors i fulles seques”, que podria ser la rèplica al poema *Tot esperant els bàrbars*, de Kavafis.

I rebla Herbert, al vers *A Marc Aureli*: “Bona nit, Marc, apaga el llum / i desa el llibre. Sobre el teu cap / s'alça el bruit argentí de les estrelles, / aquest

cel parla una llengua estranya, / és un clam bàrbar de basarda / que no sap el teu llatí.”

L'antiguitat clàssica ens la van explicar, a nosaltres, els meridionals, justament els bàrbars il·lustrats del XIX, els descendents dels teutons i dels francs.

Els eslaus, pel seu cantó, han après a estimar la cultura dels pobles mediterranis, bé a través d'aquests bàrbars il·lustrats, bé directament, *d'autòpsia*, com en el cas de Herbert i, en part, de Zagajewski (“també nosaltres coneguèrem la soledat / i la basarda, i desitjàrem la poesia”, ens diu a *Bàrbars*); hi han establert una complicitat i, a voltes, una comunitat d'interessos.

Al moment present, en què assistim a un antagonisme creixent entre una Europa septentrional predadora i una Europa meridional ocupada en “tembelliment de la derrota”, el món eslau calla i roman abaltit, demanant-se quan li tocarà de dir la seva. Això sí, pel damunt d'aquest desgavell europeu, s'alcen els versos de Kavafis —en versió de Riba—, dedicats a Antíoc, rei de Commagena: “Va viure com un just, un savi i un valent. / Va viure com un grec, que encara és molt millor: / No hi ha en la humanitat qualitat més insigne; / sols entre els déus se'n trobarà cap de més digna.”

Llegiu *Mano invisible*, llegiu Herbert i, si us plau, no deixeu de llegir Kavafis. *